

geschiedphilosophie draagt. Zoo goed als in deze laatste leeft er de Christelijke hoop, 't verlangen naar de komst van den Verlosser in, waarvan Oud- en Nieuw Testament om strijd gewagen. Maar het is tegelijk slechts een schim van die hoop, een verbleekte copie van dat verlangen, omdat die oorspronkelijke idee zich er van die Openbaring in heeft losgemaakt. Wilt ge het anders gezegd: het is de Christelijke toekomstgedachte gehumaniseerd; het is de verwachting der komst van het Godsrijk getransponeerd, omgestulpt in het seculiere, in het wereldlijke, en opgaand in een verlangen naar niet meer dan het „diesseitige“⁴⁴⁾. Ja, dat moet wel het juiste licht zijn om er deze dingen in te zien. Want omgestulpt, losgemaakt van haar natuurlijken wortel: dat verklaart dan de vele tegenstrijdigheden, waardoor de vooruitgangsidee zich bleek te kenmerken! En dat zij niettemin onuitroeibaar is: moet zij bij deze opvatting niet blijven voortbestaan zoolang de menschelijke toekomstverwachting, waaraan zij op haar manier uiting geeft, nog naar vervulling moeten blijven uitzien?

Ongemerkt zijn mijn beschouwingen hier uitgelopen op een bewijs van de groote beteekenis, die het Christelijk geloof in de geschiedenis der uitingen van den menschelijken logos had en heeft.

Konden zij een beter slot vinden?
